

בשדה החינוך

5

וסף ושושנה בן-פרדית
חבת ציון 28885
טל 02-3653651

- המדורים:
- א. בשדה החינוך וההוראה
 - ב. בשבילי בית הספר
 - ג. בשדה החינוך התיכוני
 - ד. בשדה ספר
 - ה. במשעולי החינוך התורני בתפוצות
 - ו. בנתיבות המחקר הפרדוגי בעולם

שנה חמש עשרה

77

משחקים מפתחים בנתי ספר עם יול"א - ממ"ד

במאמר זה לא נדון במשחקי תנועה בתצר ובמגרש, ולא במשחקי חברה לקבוצות גדולות כי אם ב-משחקי שולחן

מבוא

החינוך היהודי-דתי הוא חינוך לערכים ולהפנמתם לאופי האישי ולהתנהגות האישית. הערכים המוצגים לפני התלמיד-האדם, מתפקידם לשמש אתגר להעלאת הרמה האישית-אנושית, מרמת פעילות אימפולסיבית-רגשית, לרמת פעילות שכלית-מחושבת-מאורגנת.

ילדי בתי הספר בהם קיים יול"א, באים לרוב מבתיים, בהם רמת הפעילות היא אימפולסיבית-רגשית.

משחקי השולחן בכוחם להרגיל ילדים אלה לחשיבה מתוכננת ולשמירה על כללים "שאינן לעבור עליהם", וזאת מתוך רצון עצמי ובחירה חפשית.

בכדי לשמור על הרצון העצמי והבחירה החפשית, צריך המשחק להשאיר משחק! אין להפכו, מתוך שגרת הפעילות במוסד החינוכי, לעוד מכשיר הוראה פורמלי. הילדים המשחקים צריכים לחוש שהם משחקים מפני שהם רוצים לשחק, ולא מפני שהמורה או תכנית הלימודים מחייבים אותם לעסוק "במקצוע הוראה" חדש — המשחק. לכן אין לתאר שעת המשחק כפי שמתארים שעת הוראה רגילה. (ראה סעיף 2)

1. ערכי המשחק:

ערכים רבים מוקנים על ידי המשחק החפשי, וכולם מפתחים הצדים שונים באישיות הילד. ערכים אלה מופנמים על ידו והופכים להיות טבעו. כאשר נרכשו "כללי משחק", נרכשו כללי התנהגות בחיים. להלן נסיון להבהיר מיומנויות נרכשות בשחקי "האישיות" השונים:

א. פיתוח האופי האישי

- כושר הקשב והרכוז העיוני.
- כושר האבחנה — השיפוט — הבחירה.
- כושר הזכרון והשמוש בו.
- כושר אסוציאטיבי.
- כושר בהבנת הקשר בין ההחלטה העצמית לבין התוצאות.
- כושר בהסקת מסקנות קונסטרוקטיביות מכשלונות ומהצלחות.
- כושר תכנון וראיה לטווח ארוך.
- כושר להכין במחשבה מהלכים אלטרנטיביים שונים.

ב. פיתוח האופי החברתי

כּוּשֵׁר הַתְּחָרֻת הַהוֹגְנָת. שְׁמִירַת כְּלָלִים. סְבֻלָּנוֹת לַחֲכוֹת לַתּוֹרוֹ.
כּוּשֵׁר לְרֵאוֹת בְּנֻצְחוֹנוֹ שֶׁל הַשָּׁנִי, וּבִהְפֹסֵד שֶׁל עֲצָמוֹ.
כּוּשֵׁר לְנֻצָּח בְּלִי לְהִיּוֹת יֵהִיר.
כּוּשֵׁר לְהַפְנִים חֻקִּים חֲלָלִים עַל הַפְּרֻט, בְּהִיּוֹתוֹ חֶלֶק שֶׁל חִבְרָה.
כּוּשֵׁר עֵידוֹן (סוֹבְלִימְצִיָּה) שֶׁל פְּעִילוֹת אֶגְרֵסִיבִית וְהַרְפָּתֻקְנִית לְצוּרָה שֶׁל פְּעִילוֹת
תְּרַבּוּתִית וּמוֹעִילָה.

ג. פִּיתּוּחַ תְּכוּנוֹת שְׁכֻלִיּוֹת

כּוּשֵׁר לְמִנּוֹת — לְסַפּוֹר — לְצַרֵּף וּלְהַפְחִית.
כּוּשֵׁר לְקְרוֹא הוֹרָאוֹת, לְהַבִּינֵם וּלְפַעוֹל עַל פִּיהֶם.
כּוּשֵׁר הַלִּימוּד הָעֲצָמִי הַפְּעִיל.
כּוּשֵׁר הַחֲשִׁיבָה הַמוֹפְשֻׁטָּה.
כּוּשֵׁר בְּהַבְנַת רִצִּיפוֹת הַפְּעִילוֹת וְהַקְשֵׁר בִּינֵיהֶן.

ד. פִּיתּוּחַ שְׁטַחֵי יָדַע

בְּכָל הַשְּׁטַחִים בְּהֵם עוֹסְקִים מִשְׁחָקִים שׁוֹנִים בְּאוֹפֵן יָשִׁיר וְעַקִּיף. כְּגוֹן מוֹלַדָּת,
תְּנִ"ךְ, הַסְּטוּרִיָּה, אִישִׁים, סְפָרוֹת, גִּיאוגְרַפִּיָּה, אִמְנוּיּוֹת וְעוֹד.

ה. פִּיתּוּחַ הַדְּמִיוֹן הַיּוֹצֵר.

עַל יְדֵי הַזְדַּהּוֹת עִם מִצְבִּים וּמְאוּרְעוֹת בְּמַהְלְכֵי הַמִּשְׁחָק, נוֹצֵר הַכּוּשֵׁר לְדְמִיּוֹן
„מִצִּיאוֹת שְׁאִינָה קִיַּיִמַח“ כְּרַגַּע וּלְחִיּוֹת אוֹתָהּ. סוּג דְמִיּוֹן זֶה הוּא דְמִיּוֹן קוֹנְסֵטְרוּקְרִי
טִיב־פְּעִיל וְחַיּוּבִי.

כָּל הַתְּכוּנוֹת הַמִּתְפַּתְחוֹת בְּעַקְבוֹת הַמִּשְׁחָק הַחִבְרָתִי, זֵהוּת עִם מְטָרוֹת הַחִינוּךְ הַיְהוּדִי־
דְתִי, בְּאִשֶׁר מִתְפַּתְחוֹת תְּכוּנוֹת הָאִישִׁיּוֹת הַמְּאוּזְנֵת־הַיּוֹצֵרֵת הֵן בְּאוֹפֵן כְּלָלִי, וְהֵן בְּפְרָטִים.

2. אֲרֻגוֹן הַמִּשְׁחָק

אֵין לְתַאֵר אֶת שַׁעַת הַמִּשְׁחָק כְּפִי שְׁמֵתֵאָרִים שַׁעַת הוֹרָאָה רִגְלִילָה!
יֵשׁ לְיִצוֹר מִסְגֵּרַת אֲרֻגוֹנִית שׁוֹנָה, מִמְּסַגֵּרַת הַהוֹרָאָה הַרְגִילִילָה.

א. חֲדָר הַכַּתָּה יֵאֻרְגֵן פִּינוֹת־פִּינוֹת. כָּל פִּינוֹת־מִשְׁחָק מוֹרְכַבֵּת מ־4 כִּסְאוֹת סְבִיב
2 שׁוֹלְחָנוֹת מְצוּרְפִים.

ב. קְבוּצוֹת הַמִּשְׁחָק תִּתְאָרְגְּנָה מִתּוֹךְ בְּחִירָה עֲצָמִית שֶׁל הַיְלָדִים.

ג. הַמִּשְׁחָקִים יִבְחָרוּ עַל יְדֵי הַיְלָדִים עֲצָמָם, מִמִּדָּף הַמִּשְׁחָקִים הַפְּתוּחִים.

ד. זְמַן הַמִּשְׁחָק לֹא יֵהִיָּה מוֹגְבֵּל לְשַׁעוֹר אֶחָד, כִּי יִתְקִיִּים בְּרֻצֵּף שֶׁל שְׁנֵי שַׁעוּרִים לְפָחוֹת.

בְּרוּר כִּי בְתַחִלָּה לֹא תוֹשֵׁג הַהֶרְמוּנִיָּה הַשְּׁקֵטָה הַרְצוּיָה. אֲךָ בִּידְעָה בְּרוּרָה זֶה מְרָאֵשׁ,
יוֹשֵׁג הַשְּׁקֵט וְהַרְכוּז כְּאִשֶׁר יִתְרַגְּלוּ הַיְלָדִים לְסִיטוּאֲצִיָּה הַחֲפְשִׁית הַזֶּה, וְיִתְגַּבְּרוּ בְּעֲצָמָם, וּמִתּוֹךְ
עֲנִיּוֹן לְהַגוֹת מִן הַמִּשְׁחָק, עַל הַחִיכּוּכִים הַטְּבַעִיִּים הָרְאשׁוֹנִים שְׁנוֹבְעִים מֵאֲפְשָׁרוֹת בְּחִירָה שֶׁל
הַשׁוֹתְפִים לְמִשְׁחָק, וּמֵאֲפְשָׁרוֹת בְּחִירַת הַמִּשְׁחָקִים עֲצָמָם. עַל הַמְחַנֵּךְ לְרֵאוֹת עוֹבְדָה זֶה,
וְאֵל לֹא לְצַפּוֹת לְנִיסִים בְּפַעַם הָרְאשׁוֹנָה.

3. סוגי משחק

כל המשחקים ברשימה זו הם דוגמאות לבד, באשר מדי שנה חלים שינויים וחידושים בשוק המסחרי. הדוגמאות שנבחרו הם משחקים "קלסיים", אשר תוכנם יכול להופיע בשינוי שם, ובשינוי צורה.

לכתות א-ב-ג-ד משחקי מניה וספירה

א. לספירה פשוטה: דוק — דומינו — לוטו מספרים — באולינג ביתי (חיילים וכדור).

ב. לספירה כפולה — משעה: (קוביה ושדה המשחק) — סבלנות — משחקים בקופסה — משחקים בקוביה בנושאים "אגדות", "מולדת", "תורה", "מסעות" וכו'.

משחקי סיווג והתאמה

א. הרכבת תמונות — סוגי פסיפס

ב. השלמת תמונות — סוגי לוטו בנושאים שונים. לוטו אותיות, מילים ומספרים.

ג. השלמת סדרות של תכנים — קלפים זוגות — קלפים רביעיות — דו־קלף — משחק הזכרון.

משחקי חשיבה לתכנון, ובחירת מהלכים

דמקה — שח סיני — הלמה

לכתות ד-ה-ו

משחקי חשיבה וידע — לתכנון ובחירת מהלכים

רביעיות קלפים בנושאי ידע שונים

משחקי שולחן בנושאים מולדת גיאוגרפיה — תנ"ך וידע כללי אחר (מבחר גדול בחנויות!)

משחקי חשיבה לתכנון, זכירה, שנינות, יזמה, חישובי סיכוי וסיכון ולסובלימציה של הרפתקנות ואגרסיביות

משחקי בלשים, מרגלים והרפתקאות (מבחר בחנויות!)

משחקי חשיבה ותכנון קלסיים

דמקה — שח סיני — שחמט — שש־בש.

ח

לכתות ז-ח-ט

משחקי ידע — רכוז — חשיבה — בחירת מהלכים — חישובים

בנושאי מולדת — מלחמת ששת הימים — גיאוגרפיה — הסטוריה — תנ"ך.

בנושאי החברה והכלכלה מסוג רכוז — מונופול (מבחר בחנויות!) מסוג שבץ־נא — תשבץ, דמקה ושחמט.

הערה: קיים מבחר רציני וטוב, ורק בגלל ניטרליות המסגרת החינוכית לא מנינו שמות

4. החינוך היהודי-דתי ומשחקים

כל המשחקים הקיימים בשוק, עוסקים בשטחי ידע וחברה, אשר נפגש בהם הילד, כולל הילד מבית דתי.

לכן אין לדעתי לפסול משחקי בלשות וריגול למשל, מאחר והמשחק משמש לעידון יצר ההרפתקנות והפיכתו לפעולה תרבותית.

על המחנך לדאוג לעקרון מרכזי במסגרת שעות המשחק: שההתייחסות לכללי המשחק תהיה רצינית וחיובית! עליו להיות ער שלא תתפתחנה מגמות חברתיות שליליות "מדבקות" של רמאות למען ההצלחה. מן הנסיון מתברר, שאין הילדים מפתחים בדרך כלל דרכי משחק שליליות כאלה, וזאת מתוך הכרה ושיפוט חברתי עצמי בריא.

5. דינים — משחק בשבתות ובמועדים

א. משחקים אשר תוכנם הוא כלכלה בחברה (ריכוז — מונופול) צריכים לשמש גורם מזמן לפתוח שיחה (בשעות המחנך למשל) על ריבית והיתר עיסקא, על יושר בין אדם לחברו, על הין-צדק ואיפה-צדק וכו'.

אפשר ואפשר לקשור בין כללי התורה והדינים לבין כללי המשחק שבהן נתקל הילד במשחקו עתה, ובחיינו בעתיד.

ב. ראוי ליחד זמן (לא בשעת המשחק כמובן!) ללימוד דיני משחק בשבת. (ראה ספרו של הרב גויבירט "שמירת שבת כהילכתה" פרק ט"ו). לפי הכללים המובאים שם ברור, כי מותר לשחק משחקי שולחן (מהלכים על לוח המשחקים) וסבלנות, קלפי רביעיות וזוגות ועוד, כל עוד שלא משחקים בכסף או בדומה לו (מונופול אסור לפי ספר זה). וכל עוד שלא ימיינו בסוף המשחק קלפים או כלי משחק לפי סוג וצבע (בורר) וכל עוד שלא צריך לערוך חישובים מסובכים היכולים להביא לידי רישום וכתובה.

6. טיכוס: משחקי שולחן חברתיים במסגרת החינוך הפורמלי, מהוים ניגוד מסוים.

אך הניצול הנכון של אמצעי זה יכול לתרום מעל למשוער בגלל היותו אמצעי כביכול ספונטני, אך לאמיתו דורש תפיסה חברתית טהורה ומאורגנת.

באמצעות המשחק נוצרת האישיות אשר "בוחרת במסגרת ובכללים" להנאות ולטובתו הנפשית והשכלית ביחד, מרצונו.